

A MAILÁTH-CSALÁD TRAGÆDIÁJA.

IRTA

MAILÁTH KÁLMÁN JÓZSEF GRÓF.

(Fordítási jog fenntartva.)

BUDAPEST, 1883.

NYOM. KÁROLYI, MORVAY ÉS MÉREI

Fő-út, Tüköry-palota.

A család, melynek életéből merítettem az általam leírt tra-goedia adatait, történelmünk legrégibb idejéből való nemzedék-hez tartozik.

A magyar nemzet két uton jött be mostani hazájába, és pe-dig az egyik rész a Kárpátokon, a másik pedig az aldunai tartományokon keresztül. Régi hazájokhoz hasonló vidékre ta-lálva, egy rész Oláhországban maradt vissza.

Magyarországon a Mailáth névvel 1236-ban találkozunk először.

Oláhországban lassan, de folytonosan emelkedtek tekintély-ben és állásban, egészen a legmagasabb fokig; úgy hogy 1500 körül Mailáth István Oláhország vajdája volt s a történetírók őt így nevezik: «Magnus vojvoda Stephanus.»

Ez az István családjával együtt Erdélybe költözött s a király tárnokmestere lett. Hűséges híve volt a királynak, ellensége Zápolyának s hatalmas hős. A végzetes mohácsi ütközet al-kalmával a király párthive volt.

A mint a király menekült s Zápolya ármányainak áldozatul esett, Zápolya pedig a törökhöz pártolt, hogy magyar királlyá lehessen, Mailáth István az I. Ferdinánd párthívének nyilat-koztatva magát, minden segítség nélkül folytatta a háborút.

Legyőzni nem bírták a hős férfit s ezért áruláshoz folya-modtak.

A Fogaras alatt táborozó basa értekezletre magához hívta, előbb megesküdvén a próféta szakállára, hogy a mig a nap az égen van, addig Mailáthnak bántódása nem leszen.

Az eskü kétértelműségét Mailáth észre nem véve, a török táborba ment.

A basa huzta-halasztotta az értekezletet egészen a nap le-menteig, azután kétfelé vonatva sátora függönyeit, ezeket mon-dotta Mailáthnak:

— Nézd, a nap letűnt az égről, te foglyom vagy!

Konstantinápolyba küldetve, nyomtalanul veszett el a hét torony hörtöneiben. Özvegye Magyarországra költözött.

Ha a mohácsi végzetes ütközet után Mailáth István kardját Szulejmán ügyének szentelve, szintén a törökökhöz csatlakozott volna, akkor semmi hatalom se tartja vissza a nagy padisát, hogy első hevében Bécsset elfoglalja s a szent István temploma tornyára a kereszt helyett a félholdat tűzze.

És I. Ferdinánd soha se viselte volna Magyarország koronáját.

A történetírónak megengedhető talán a kérdés felvetése: «Hogyan alakult volna Európa és a kereszténység sorsa, ha Németország vallási háborúiban a törökök fegyverei is elhatározóan közreműködtek volna?» — Hogy ez a szerencsétlenség nem következett be és hogy a Habsburg-ház Magyarország trónjára léphetett, az részben a csángó-magyar Mailáth István érdeme.

Miként alakult a Mailáth-család sorsa Magyarországon, köz tudomásu dolog.

Tragoedia volt a nagy vajda sorsa és háromszáz esztendő múltán ismét fordul elő tragoedia a család életében.

Mély fájdalom érzete fogja el egész valómat, a mennyiben a legutóbbi idők eseményei és a körülmény, hogy több oldalról ezeket az eseményeket személyemmel összeköttetésbe hozzák, arra kényszerítenek engemet, hogy egy olyan tragoediát mondjak el, a melyet a Lethének feledést hozó hullámai nem fognak elborítani soha.

A régi görögök azt mondanák, hogy az eumenidák az idők folyamán meg nem bűnhődött tényért most a hibátlan utódou állanak boszút; a keresztény ezt mondja: «Uram, legyen meg a te akaratod, miképen a mennyekben, azonképen itt a földön.»

Mindenekelőtt a fiu nem mulaszthatja el, hogy mélyen érzett, hálás köszönetet mondjon Müller urnak (Budapesten), az atyának szentelt meleg megemlékezésért. Pirulás nélkül vallom behogy a megemlékező sorok olvasásakor a fájdalom és öröm könnyei hullottak szemeimből.

Atyám, a történetíró Mailáth János gróf, a mi fogalmaink szerint nem igen jelentékeny, de azért tekintélyes értéket képviselő vagyonnal bírt. A csapás, mely vagyoni viszonyait összekuszálni kezdte, ez volt:

Anyámmal, a ki Révay Anna grófnő s atyámnak unokahuga volt, atyám közösen bírta a Szlavóniában fekvő mustári uradalomnak egy részét, melyet azután eladtak háromszázezer forintért. Ezt az összeget a vevő egyszerre fizette le és pedig az akkori értékben: bankjegyekben. A vételár kifizetése után két nappal megjelent a devalvációt elrendelő pátens, mire a háromszázezer forint értékében jelentéktelen összegre csökkent.

Vagyoni viszonyaira a megsemmisítő csapást egy hazafias vállalat intézte.

Eszterházy gróffal együtt a gőzhajózást akarta meghonosítani.

A két főur egy hajót készíttetett Budán, a mi jó volt; csak-hogy rosszul értelmezett hazafiságból a gőzgépet is Budán csináltatták, a helyett hogy Angolországban rendelték volna meg. Mikor a hajónak próba-menetet kellett volna tennie, a gép megtagadta a szolgálatot.

A két főur pénzforrásai annyira kiapadtak, hogy Eszterházy gróf még azt a 40,000 forintot se tudta visszafizetni Mailáth János grófnak, a mit ez a vállalat megindítása végett kölcsönzött neki.

Anyám és atyám testvér-gyermekek voltak, gyermekei Sándor gróf két leányának. Ez a Sándor gróf építtette Budán azt a palotát, a melyben most Tisza miniszterelnök székel.

Az egyik Sándor grófnő az utolsó Révay gróffhoz ment nőül; a másikat nagyatyám: Mailáth József miniszter vette el.

Révay gróf anyai ágon való nagyatyám, valamint neje még anyám gyermekkorában haltak el s a gyermeknek nagyatyám: Mailáth lett a gyámja.

A gyermeket Bécsben a szalezianus-rendű hölgyek intézetében nevelték föl. A mint ott a tanfolyamot elvégezte, nagyatyámnak: Mailáthnak a házához került ismét vissza, a hol természetszerűleg meg kellett ismerkednie atyámmal, a kinek legkedvesebb unokahuga volt s szerető neje lett.

Atyám állami szolgálattal kezdte pályafutását, a mennyiben a magyar helytartó-tanácsnál mint titkár szolgált; azonban rövid időn nyugdíjaztatta magát, hogy egész életét a tudományoknak szentelhesse.

Atyám nemcsak meggyőződésből, hanem történelmi okokból is mindig ragaszkodó híve volt az uralkodó-háznak.

Ezt többször s fényesen igazolta az által, hogy minden áldozatra kész volt érette. Például a mikor a Franciaországgal folytatott háboruk a kormány összes pénz-forrásait végleg kimerítették és az állam-adósság-csinálás rendszere még nem fejlődött ki annyira, mint ez idő szerint, Ferencz császár és király nagyon nyomasztó pénzzavarba jutott. Segítséget keresve, alattvalóinak hazafiságához folyamodott.

Kiáltványt bocsátott ki, a melyben felszólította alattvalóit, hogy őt és a monarchiát a szükség s veszedelem idejében nem mes érczek önkénytes adományozása által segítsék. Népei őszintén szerették uralkodóikat és azért felhívása nem veszett el, mint a kiáltó szava a pusztában.

Atyám, a ki az uralkodó egyik leghűségesebb alattvalójának a gyermeke volt, a ki utóda volt annak a Mailáthnak, a ki a mohácsi végzetes ütközet után a Habsburg-dinasztia érdekében vetette hősi kardját a mérlegbe, Zápolya és Szulejman padisa ellen: Szorongatott királya felhívását készséges szívvvel fogadta. A koronáért és az államért a haza oltárára áldozatul hozta a maga és neje összes ezüst-neműjét, a melynek súlya tíz mázsát tett ki.

Az igazság kedvéért be kell vallanom I. Ferencz császár- és királyról, hogy az emelkedettlelkű uralkodó atyámnak ezt a cselekedetét soha se felejtette el.

Ha Ferencz uralkodónk nem hal el, akkor családunk sorsa kedvezőbben alakult volna.

Ferencz császár és király atyámat királyi biztosi minőségben előbb Erdélybe, később Velenczébe és Dalmáciába küldte azzal a feladattal, hogy az ottani levéltárakban kutassa ki, vannak-e ott olyan okiratok, a melyek Magyarország történelmére fontossággal bírnak. Valamennyi ottani levéltárat rendelkezésére bocsátottak.

Érdekes körülmény a megemlítésre, hogy egy levéltár mégis kivételt képezett és pedig az egykori velencei inkvizíció levéltára, vagyis a hármak tanácsáé.

Ismeretlen okok miatt ezt a levéltárat szigorúan elzárva tartották. Három zárral volt elcsukva a világ elől s az egyik kulcs a levéltárnoknál, a második a velencei kormányzónál, a harmadik pedig a katonai parancsnoknál volt letéve. Egyik se léphetett be a levéltárba a másik kettőnek kísérete s tudta nélkül.

Ezzel a küldetéssel az uralkodó akkor bízta meg atyámat, a mikor a kolera Bécsben először jelentkezett.

A dalmáciai és velencei kutatásoknak történelmi szempontból nem volt nevezetes eredménye.

Menyire kegyes volt Ferencz császár és király atyám irányában, kitűnik abból is, hogy atyámnak szabad bejárata volt az uralkodóhoz. Egy ízben azt kérdezte az uralkodó atyámtól, vannak-e gyermekei? Igen, — volt a válasz, — egy fiam és egy leányom van. «Gibens mir den Buben in's Theresianum, i' zahl' für ihn,» (adj a fiut a Therezianumba, fizetek érte.) volt a kegyes válasz.

A mikor a Heeren és Ukert-féle czég az európai államok történelmi kézikönyvét sajtó alá rendezte, atyámat szólították fel, hogy e nagyszerű német történelmi mű részére az osztrák-magyar állam történetét megírja.

A felszólítást kezében tartva, atyám az uralkodóhoz ment s megkérdezte, hogy elfogadja-e a megbízást vagy nem? Igenlő választ nyerve, így folytatta atyám szavait: «A történelemre nézve nyereségesen csak akkor vállalhatom el ezt a munkát, ha Felséged két nagy kedvezményt enged nekem. Az egyik, hogy a cenzurától mentve legyek s a másik, hogy Felséged engedje meg nekem átkutathatni a titkos házi, udvari és állami-levéltárakat, valamint az udvari hadi-tanács levéltárát is.»

«A levéltárakat átkutathatja, azonban a cenzura más dolog s kéziratát be kell mutatnia. De parancsot adok, hogy az ön kéziratából semmit se szabad kitörölni és ha azoknak az uraknak valami nem tetszik, mondják meg nekem. Mi ketten majd csak kicsináljuk a dolgot.»

«Azonban» — válaszolta atyám, — «meg kell jegyeznem, Felséged előtt, hogy I. Leopoldot épenséggel nem mutathatom be nagy uralkodónak.»

«Igaza van, én se tartom nagy embernek.»

Ennek a kedvezménynek a következtében jött létre az a 18 évi munkát igénybe vevő mű, a mely még manapság is legjobb kézi-könyve az osztrák-magyar állam történelmének.

Az udvari hadi-tanács levéltárában folytatott kutatásai közben, a történelmi értékkel bíró adatokon kívül még különleges-séget is talált atyám, a mit nem hagyhatok említés nélkül. Bizonyos Seefeld nevű egyénre vonatkozó okiratokról van szó s a dolog ebben áll: Mária Terézia férje, Ferencz, előmozdítója volt az alchimiának. Hitt az aranycsinálás lehetőségében s ezért a német birodalomhoz tartozó összes tartományokban érvényes kiváltságot adott bizonyos Seefeld nevű egyénnek, vegyész-i készítmények előállítására és vegyész-i kísérletekre. Seefeld az engedélyt bírva, Rodaunban telepedett le, a hol az iskolamester-nél vett lakást és folytatta vegyészeti kísérleteit. Egy szép napon az akkori udvari ötvöshöz két leány jött töredék-aranyat kínálva neki megvételre. Az eféle eladásokat a két leány gyakrabban ismételte, a mi feltűnően az udvari ötvösnek, jelentést tett a rendőrségnél.

A rendőr-főnök utasította az udvari ötvöst, hogy ha a két leány még egyszer eljön hozzá, tartóztassa őket magánál s értesítse a rendőrséget, a mi meg is történt.

A leányokat letartóztatták és a rendőrségre vitték. Arra a kérdésre, kik ők és honnan vették az aranyat, azt válaszolták, hogy ők a rodauni iskolamester leányai, az aranyat pedig ajándékba kapták attól a férfitől, a ki atyjoknál lakik s a ki minden érczet arannyá tud változtatni.

A rendőr-igazgató az udvarhoz hajtatott és kihallgatást kért az uralkodónőtől, melynek folyamán előterjesztette a hallottakat. Az uralkodónő megparancsolta, hogy vezessék eléje Seefeldet, a mi meg is történt. Mária Terézia kérdésére Seefeld megerősítette a két leány által mondottakat, állítva, hogy minden nemnemes érczet arannyá tud változtatni. Mária Terézia nagy jutalmat ígérve, azt kívánta, hogy avassa be őt a titokba; azonban Seefeld semmikép se volt erre rábírható. Azt állította, hogy ha valamelyik alchimistának sikerül az arany-csinálás nagy titkát fölfedeznie, akkor az alchimisták törvénye szerint halálbüntetés terhe alatt nem szabad azt elárulnia semmi halandónak.

Az uralkodónő haragra gerjedve, elfogatta az alchimistát és bezáratta, de ez néma maradt. Rövid idő múltán az uralkodónő Temesvárra küldte az alchimistát vár-börtönbe, a hol ő mindig csak egy tiszti kíséretében mehetett ki, de a nyelvét ez se birta rá a titok kimondására. Bizonyos idő múltán ismét vizsgálózták őt Bécsbe, a két leányt hasonlóképen elfogták és őrizetükre két német gárdistát rendeltek. Egy szép reggelen azonban nem találták sem a két gárdistát, sem a két leányt, se pedig Seefeldet; mindnyájan Amerikába szöktek, a hol a gárdisták házasságra léptek a leányokkal. Ferencz uralkodása alatt találták fel Amerikában az utódait, a kik azt állították, hogy nagyszüleikkel egy férfi jött Európából az óceánon keresztül, a ki a nemnemes érczből valósággal tudott aranyat csinálni.

A «Magyarok története» s az «Osztrák császár-állam története» című nagy történelmi munkákon kívül atyám még egy művet írt és pedig német és magyar nyelven; a német kiadás «Die Religionswirren in Ungarn» címet, a magyar kiadás pedig «A vallási surlódások Magyarországon» címet viselt. Óriási emlékező tehetsége köztudomású. Az emlékező tehetség felhasználásában ugyanazt a rendszert követte, a melyet a régi rómaiak, a melyet Cicero s Julius Caesar követtek. Rendszere abban állott, hogy változatlanul fennálló tárgyakon és térségeken levő számokat, számképeket, szavakat és személyeket vésett az emlékezetébe és pedig egytől-százig. Az emlékező tehetség felhasználásában a rómaiak és az atyám rendszere közötti különbség abban állott, hogy a rómaiak az emlékezetben való megtartást nagy térségeken s a számok korlátozása nélkül alkalmazták, míg atyám az emlékezetben való megtartást kis térségeken alkalmazta, a számokat pedig százra korlátozta.

Julius Caesar híres tettét, hogy egyszerre hét embernek mondott tollba, atyám elméleti szélhámosságnak nevezte és pedig azért, mert idő-nyereséggel egyszerre csak három embernek lehet toll alá mondolni, a mennyiben addig, a míg a harmadik leíró a tollba mondottakat leírja, addig az első és a második a leírással elkészül. Ha tehát valaki hat leírónak egy időben mondol, akkor három leíró mindig tétlenül hever.

Az általa végbevitt legnehezebb elméleti műveletnek atyám azt mondotta, a mikor fejből kilencz számmal kilencz másik számot osztott és egyszersmind az egész számműveletet tollba mondotta.

Ezt életében csak egyszer cselekedte és nem merte másodszor is megtenni; mert az említett elméleti számművelet következtében teljes nyolcz napig nem volt képes olvasni, a nélkül, hogy rögtön a leghevesebb fejfájás ne fogta volna elő.

A milyen hűséges volt királyához, épen olyan hűségesen szerette hazáját s a mint az 1848/9-ik évi szabadságharcz után bekövetkezett a Bach-féle rendszer, atyám nem egy ízben kísérlette meg Zsófia főhercegnőt meggyőzni arról, hogy az említett rendszer tarthatatlan. «De ugyan mit akar, kedves Mailáth gróf,»

— mondotta a főhercegnő, — «hiszen Magyarországon minden jól megyen.» «Igen», — válaszolt atyám, — «minden jól megyen, a míg békében élünk, de törjön ki csak háború, minden rosszul fog menni.»»

Mily helyesen ítelt a történetbűvár, megmutatta a Poroszországgal folytatott háboru eredménye.

Az elhunyt szépirodalmi műveiből a két kiadást ért «*Magyarische Sagen und Märchen*» czimű munkáját Kazinczy lefordította magyarra is. Kazinczy előszavában «Ő a mindent tudó» szavakkal jellemzi a szerzőt s ez természetes, mert az a férfi, a kinek olyan óriási emlékező tehetsége volt, mint atyámnak s a ki egész életét a tudománynak szentelte, nem élhetett úgy, hogy a legkülönbözőbb ismereteknek nagy anyagát ne gyűjtötte légyen össze elméjében.

Politikai nézeteiben konzervatív volt; vallásában pedig szigorú római katolikus, de nem türelmetlen.

Mennyire méltányolta a protestantizmust, legjobban kitűnik az osztrák császár-bírodalom történetének ama kötetéből, a mely kizárólag a harmincz éves háboru ismertetésének van szentelve.

A mikor atyám arra a szerencsétlen lépésre határozta el magát, hogy állás szerzése végett Münchenbe költözik, le akartam őt erről beszélni. Utaltam arra, hogy a bajor kormány-nak sok kellemetlensége volt a bécsi kormánnyal, a miért a Bécsben ki nem elégített Hormayer bárót a bajor állami kötelekbe felvéve, őt alkalmazta. Azt mondtam, hogy a müncheni kormány nem teszi ki magát másodszor is. A Berlinbe való átköltözést tanácsoltam, mert Berlin a központja Németországnak és a német értelmiségnek. Poroszország nagyhatalom és itten tárt karokkal fogadnák Németországnak egyik legelső történetíróját, a kit Ausztriában figyelembe nem vettek. Az indok, a mely miatt tanácsomat nem követte, ismét azt bizonyította, mennyire ragaszkodó híve volt ő az uralkodó-háznak. «Előbb vagy később» — mondotta ő - - «háborunk lesz Poroszországgal és én nem akarok azoknak szolgálni, a kik az uralkodó-ház ellen kardot húznak.»

És elment a pusztulás útjára.

Nagyatyám kétszer nősült. Első ízben Bossányi-leányt vett el, a kinek halála után Sándor grófnő lett a neje. Első nejétől József és Károly nevű fiai, a második nejétől pedig nep. János nevű fia (a történet-író) maradt.

A fiúk között nem uralkodott testvéri viszony. A két idősebb fivér haragudott a fiatalabbra, mert atyjok végrendeletében reá hagyta a török-bálinti uradalmat.

József és Károly ellenségeskedése okozta később, hogy atyám pénzügyi zavarát nem tudta rendezni. József, mint a kir. udvari kamara elnöke, minden lehetőit elkövetett e tekintetben: így például megakadályozta, hogy atyám engedélyt kapjon Ferencz császár- és királytól a török-bálinti uradalom kisorsolására.

A ki a családukban a mai napig lefolyt eseményeket figyelemmel kísérte, arra a gondolatra jöhetett, hogy József gróf a fivére ellen táplált ellenséges érzelmet Antal és József nevű gyermekeire is örökségül hagyta. Egész életemben soha a legkisebb barátság jelét se tapasztaltam részükről.

Mikor kedves nővérem leveleit megkaptam, a melyekben müncheni sanyaru viszonyaikról panaszkodott, minden erőmtől telhetőit elkövettem sorsuk javítása végett. Ezenfelül megkerestem az említett kir. kamara-elnöknek gazdag fiát: Mailáth Antal grófot, volt magyar kir. udvari kanczellárt. Azonban ez megtagadott minden segítyt, azt mondva, hogy husz év előtt már fizetett atyámért adósságokat és elhatározta, hogy többet nem fizet.

Hasonló eredménye volt annak a keservs lépésnek is, melyet szegény anyám az én kíséretemben tett meg atyám nővérénél: Batthyány Eliz grófnőnél.

A szerencsétlenül járt valamennyi nővére között legtöbbit tartott a sankt-pölteni angol kisasszonyok főnöknőjére, a kinek nővérem kedvence volt. Ez a vonzalom abból az időből származott, a mikor nővérem a sankt-pölteni alapítványi intézetben az ő szemei előtt, az ő vezetése alatt növekedett. A rokon-szeny kölcsönös volt, csakhogy nővérem kebelében ez az érze-

lem tisztább és tartósabb volt, mint barátnője s nagynénje kebelében.

A szorongattatás által üzetve és segélyt keresve utazott nővérem Bécsbe, a mihez Lippe gróf (ugy hiszem, ez a nemes barát neve), adta az utiköltséget.

Az ájtatos hölgy ajkairól nővérem esdekléseire valóban borzasztó szavak hangzottak.

Egyikünkről sem akar semmit se tudni, — mondotta a főnöknő, — mert én az 1848-ik évi mozgalom alkalmával Bécsben forradalmi szellemű falragaszokat terjesztettem, veszélyeztetve a Zsófia főhercegnő életét. Neki (a főnöknőnek) nincsen forróbb kívánsága, mint az, hogy a főhercegnő felejtse el még a nevet is, a melyet mi (a főnöknő és én) viselünk.

Összes vagyonát az angol kisasszonyokra hagyta; fivérére és annak gyermekeire átkai maradtak.

Minden kísérlet meghiusult, a mi a közeledő borzasztó eseményeket megváltoztathatta volna.

Mig királynénk ara volt, felszólították Mailáth János grófot, hogy oktassa a fiatal hölgyet amaz államok történelmében, a melyeknek uralkodónője lesz.

Az előadásokon, a melyeket atyám a hercegnőnek tartott, mindig jelen volt az egész királyi család.

* * *

Mikor a szerencsétlenség megtörtént s a starhenbergi tó hullámai összecsapódtak a szerencsétlenek fejei fölött, atyám szolgálja gyalog vándorolt el Bécsbe, hogy a családnak magas állásu tagjaitól megkaphassa azt a 400 frtot, a mivel neki atyám adósa maradt.

Mindenekelőtt Sankt-Pöltenbe, az angol kisasszonyok főnöknőjéhez tért be, a ki természetesen elutasította kérelmével, de nagylelkűen mégis egy forintot adott a szolgának, utiköltségei egy részének megtérítése fejében.

Bécsben csupán Andreoli Emma grófnőtől, a fentemlített Batthyány Eliz grófnő (atyám nővére) leányától kapott valamivel többet.

Mint Ahazvér előtt a sirok, úgy záródtak be előtte az ajtók.

Annyira felbőszültem sankt-pölteni nagynéném eljárása fölött, hogy atyámnak ugyanama szolgája által küldöttem vissza neki levélben az egy forintot. A levélben a többi közt ezeket írtam: «Ön az én szegény nővéremtől minden segítséget megtagadott ama hazudott ürügy alatt, hogy én falragaszok által Zsófia főhercegnő életét veszélyeztettem. Ön kifejezte akkor azt a kívánságát, bárcsak elfelejtené a főhercegnő még a nevet is, a melyet mi viselünk. Ez a kívánság, jobban mondva: átok, meghozta gyümölcseit és atyám s leánya mindenkitől elhagyatva, a starhenbergi tó hullámaiban végezték be életüket. Örvendezzen! Az Ön kívánsága beteljesült s ők örökre el vannak felejtvé.

Ön a szegény Hornungnak egy forintot ajándékozott; íme, visszaküldöm, mert égetné a lelkemet, mint a bakó izzó bélyege az elítélt homlokát.

Ön, ki közelebb áll az örökkévalósághoz, mint az élethez, a mikor azt az egy forintot oda dobta és az átkot kimondta, nem gondolta-e meg, hogy a síron túl találkozik majd atyja szellemével, a ki megkérdi: «Miként teljesítetted te és a hozzád-tartozók a testvéri szeretetet?» És az Ön ajkairól büszkén fog hangozni: «Megesküdtem, hogy nem könyörülök se fivéremen, se pedig annak leányán. Urunk-Istenünk dicsőségére megtartottam a neki tett esküt végső lehelletemig.»

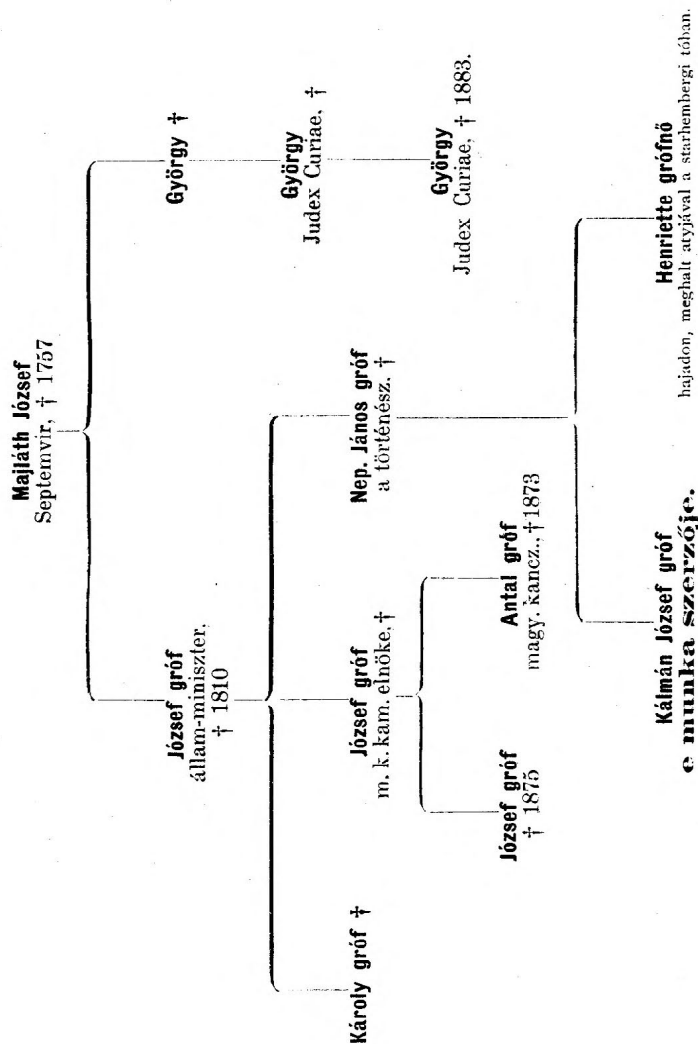
* * *

Bocsánat a fiúnak, ha ennél a valóban sophokleszi szomorújátéknál olyan sokáig időzött. Ámde ki emlékezzék meg az atyáról, ha nem fia, a ki tőle gyermekkorában az első oktatást, ifju-korában pedig tanulmányainak első irányát nyerte.

Pillants reám a magashól, Atyám! Innádkozzál érettem a Mindenható trónjának zsámolyánál, hogy az én lelkem is, lerázva földi bilincseit, boldogan ölelkezhessék a tiédde.

E föld-teke küzdelmeit és bajait elhagyta s magasán lebegsz az örök fény és tudás körében az idők végéig.

A Mailáthok családfája.

A mint földi életedben mindig forró gyermeki szeretettel vert érted szívem, úgy száll most imám is Te hozzád, fel a tulvilág magasságába.

*   *   *

Mint a Mailáth családnak ide mellékelt leszármazási táblázata mutatja, Mailáth Kálmán József gróf, a grófi ágnak még életben levő utolsó sarjadéka egyenes vonalban származik le Mailáth I. Józseftől, a ki mint hét-személynök 1757-ben halt meg.

Ennek fia: II. József miniszter volt s 1810-ben bekövetkezett halálakor három fia maradt: III. József, Károly és nep. János.

III. József volt a legidősebb fiu s két fia maradt: József (az első-szülött.) és Antal, a ki miniszter s nyugalmazott magyar udvari kancellár volt, birta az arany-gyapjasrendet és 1873-ban Bécsben halt meg.

Károlynak egyetlen leánya volt: Mária, a ki Mednyánszky László báróhoz ment nőül.

Nep. Jánosnak egyetlen fia maradt, az őt túlélő Kálmán József gróf, a kivel a Mailáth család grófi ága is kihal.

Kálmán József gróf nagyatyjának volt egy György nevű fivére, a kinek unokája volt a meggyilkolt Mailáth György országbiró, semmitőszéki elnök és az arany-gyapjas rend vitéze.

Az említett országbiró tehát úgy jelentkezik a kérdéses örökségi ügyben, mint a legközelebbi férfi-oldalrokona Kálmán József grófnak, valamint József és Antal grófoknak.

Ezeket előre bocsátva, térjünk át az ügy jogi részére.

Hogy a következő részleteket lélektani szempontból érthetővé tegyük, fel kell említenünk, hogy nep. János gróf legidősebb fivére: Mailáth József gróf gyűlölte fivérét s ezt az érzelmet örökölték Antal és József nevű fiai is, a kik gyűlölték nagybátyjokat; még pedig annyira gyűlölték, hogy Mailáth Antal gróf, noha gazdag ember volt, kereken elutasította Kálmán József grófot, a mikor ez azért könyörgött előtte, hogy néhány ezer forinttal hárítsa el a csapást atyja feje felől, a kit később München mellett a starhenbergi tó hullámai között ért el szomorú sorsa.

Mailáth József grófnak — mint említettük, — három fia maradt:

József,

Károly és

Nep. János.

Mailáth József gróf végrendeletet hagyott hátra, melynek 6. és 7. §-aiban kijelenti, hogy a Hontmegyében levő kis-kéri birtokot, mint hitbizományt kapta atyjától és ugyancsak mint hitbizományt József nevű legidősebb fiára és annak férfi-utódaira hagyja; ha ezek kihalnának, akkor az említett birtokot Károly nevű másodszülött fiára és annak férfi-örököseire hagyja; végre ha ezek is kihalnának, akkor a birtokot nep. János nevű legifjabb fiára és annak már akkor élő férfi-utódára hagyja egyenes ágon szálló örökségül.

A fennebb említett Mailáth József a hasonló nevű miniszter fia, a gazdag Sennyey Anna bárónőt vette nőül, a kivel hozományul a Zemplénmegyében fekvő Perbenyiket és Fehértót, valamint a Szabolcsmegyében fekvő Gyulajt és Szent-Ábrányt kapta.

Gyulajt és Szent-Ábrányt Ferencz császár és király engedelmével, ő Felsége és a kir. udvari kancellária előtt kiállított fassio perennalis okmányban férjére és annak mindkét nemű gyermekeire ruházta át, még pedig olyformán, hogy férjének joga legyen az örökösdést megállapítania. Azonban meg

volt az a kikötés is, hogy ha a férje utódai kihalnának, akkor ez a két jószág férjének: Károly és nep. János nevű fivéreire, valamint ezeknek utódaira jusson, abban az örökösödési sorrendben, a melyet ő (a férj) megállapít.

József gróf megállapította az örökösödési sorrendet, még pedig úgy, hogy Károly és nep. János leszármazói örököljenek s ilyen értelemben hajtották végre a beiktatást a nádor és a leleszi konvent küldöttei is.

Atyjok halála után József és Antal fivérek osztatlanul bírták a jószágokat.

Antal, a fiatalabb fivér, államszolgálatba lépve, a legmagasabb méltóságokra emelkedett, míg kevésbé tehetséges bátyja a terjedelmes jószágokat kezelte.

Értelmi felsőbbbségét felhasználva, sőt azzal visszaélve, Antal 1840-ben rábirta bátyját: Józsefet, hogy vele nemcsak törvénytelen, de sőt büntető eljárás alá eső szerződést kössön. Megkötötték a fassio perennalist titokban és eltitkolták annak létezését is mindenki előtt.

Ennek a szerződésnek az volt a célja, hogy mindazok, a kik a jószágokra örökösödési igénnyel bírtak, megfosztassanak attól.

Ugyanis megfosztatott:

a) a korona-ügyész a koronára való visszaháramlási jogtól;
b) Mailáth Kálmán József gróftól, (a legközelebbi vérrokontól) elvonatott a hitbizományi, illetve első-születtségi jószágok birtokolása;

c) kijátszottak a Sennyey-családból származó anyai rokonok, elvonatván tőlük örökösödési joguk.

Mint hogy nem csupán a két fivér, hanem Mailáth Kálmán József gróf is nőtlenül és gyermektelenül maradt, annál fogva mind a három fentebb említett örökségi igény gyakorlati jelentőséget nyert volna és érvényesülnie kellett volna.

Ezeknek az igényeknek kijátszására a két fivér tervet készített és azt foganatosította. József, az idősebb fivér az említett fassionalis okmányban eladta összes jószágait, — nem véve ki a hitbizományi javakat sem, — Antal fivérének

106,000 ezüst forintért és 12,000 frt (bécsi értékben fizetendő) évi járadékért; József a maga részéről még azt is határozotlan kijelentette, hogy ugy ezek, valamint a szerzett jóságok felett Antalnak szabad rendelkezési jogot ad.

Ezt a szerződést azután, a nélkül, hogy a legközelebb érdekelteken kívül róla másnak tudomása lett volna, a leleszi konventnél helyezték el, a hol én csak a legközelebb mult időben, főtisztelendő Kukoli konvent-jegyző jósága és lekiösméretessége útján jöttem rá.

Ha elfogulatlanul olvassuk ezt a szerződést, rögtön rá jövünk, hogy ez színlelt szerződés (*Contractus ficticus*). Mert semmi esetre se történhetett volna meg, hogy teljesen beszámítható elmebeli állapottal bíró ember ezeket a nagykiterjedésű jóságokat 106,000 ezüst forintért és 12,000 váltó-forint évi járadékért eladta volna.

Továbbá semmi nyoma se maradt, hogy József grófnak ezt az összeget is valaha megfizették volna; mert sem a szerződésben nincsen említés a fizetési módokról, se József grófnak nincsenek nyugtái a lefizetett összegekről, se pedig az uradalmi kezelési könyvekben nincs nyoma.

Józsefet különféle ürügyek alatt bírta rá Antal a szerződés megkötésére s József mindig társ-tulajdonosnak tekintette magát. A legvilágosabb bizonyíték erre nézve, hogy a József végrendeletének felbontásakor Antal őt nyíltan és mindenki előtt csalónak nevezte, a ki az ő vagyonát csalta ki tőle.

Hogy azt a szerződést, a mely a fentebb említett örökösödési ügyben olyan kiváló szerepet játszik, kellőképen méltányolhassuk, fel kell sorolnunk azokat a jogi elveket és szabályokat, a melyek a kétoldalu szerződések kötésére nézve, a művelt világ minden államának törvényeiben, mint elengedhetlen feltételek foglaltatnak. Ezek:

a) a szerződés kötésének időpontja;

b) az alak, a mely szerint az kiállítatik, (mert jogi elv szerint: «forma dat esse rei.»)

c) a szerződés tartalma és végül

d) a szerződő személyek.

Mindezeket szem előtt tartva, a két fivér között kötött s a József gróf végrendeletének alapját képező szerződés de jure et de facto irritus, (jogilag és tényleg semmis,) még pedig a következő okokból:

A szerződés-kötés idejének és helyének kitétele azért lényeges kellék minden szerződésnél, mert a szerződés hatályának és érvényességének megítélésénél csak azok a törvények irányadók és csakis azok lehetnek irányadók, a melyek a szerződés megkötésekor ott voltak érvényben, a hol a szerződésnek érvényesülnie kell.

Ennek a megdönthetetlen jogi elvnek az alapján a két fivér között 1840-ben kötött s a leleszi konvent levéltárában elhelyezett szerződés, már az aláírás pillanatától fogva azért is semmis, mert ellenkezik valamennyi hazai törvényünkkel s mert három irányban bűnvádi eljárás alá eső cselekményt foglal magában. Ez volt az ok, a miért Antal gróf a szerződést olyan nagyon gondosan elrejtette, mert igen jól tudta, minő következményeket vonhatna ez maga után, ha tudomásra jutna.

Bármilyen fájdalmas is reám nézve, be fogom bizonyítani, hogy legközelebbi rokonaim törvénytelen eljárása és szívtelensége következtében annyira jutottam, hogy életem fentartása végett a legvégső eszközöket is meg kellett ragadnom.

A kérdéses szerződést 1840-ben fassio perennalis alakjában kötötték meg a nőtelen, gyermektelen fivérek. Ebben a szerződésben Mailáth Antal gróf, magy. kir. udvari kancellár nem csupán az öröklött jószágokat, hanem a hitbizományi első-születtségi javakat is megvette, még pedig saját szerzeményül, a melyek felett szabadon rendelkezhetik.

Egyetlen betekintés ebbe a szerződésbe elég arra, hogy az ember meggyőződjék, minő végzetes befolyást gyakorolt ez a meggondolt, tevékeny szellem, gyenge és elmebelileg messze alatta álló fivérére. József gróf nem tudta megítélni lépésének horderejét, de Antal nagyon is jól megfontolva rossz akarattal cselekedett; mert ő neki, mint magyar udvari kancellárnak a törvényeket igen jól kellett ismernie.

És ezek után kimutatom, mennyire ellenkezik ez a szerződés a hazai törvényekkel.

E szerződés megkötését sok törvény tiltja súlyosan. Így például a H. K. I. részének 65. cz. azt mondja, hogy a gyermektelenek, vagyis a kknél beáll a defectus seminis esete, semmi esetben se köthetnek fassio perennalist, mert gátolja ezt a koronára való visszaháramlási jog. Az idézett törvény és cím 1. §-a értelmében tehát a többször említett szerződés nem bír semmi jogi erővel, mert a korona nem erősítette meg. A két fivér nőtelen és gyermektelen volt, reájok nézve bekövetkezett volna a defectus seminis esete, ők tehát királyi jóváhagyás nélkül nem köthettek fassio perennalist. Minthogy mégis megkötötték, rosszhiszeműleg tették, a mi azt bizonyítja, hogy ki akarták játszani a korona visszaháramlási jogát. Olyan szerződést kötöttek, a mely jogi gyakorlat és törvény szerint semmis. (De jure et de facto irritus.)

Antal gróf rábírta József bátyját arra is, hogy ez az említett szerződésben eladja neki a hitbizományi első-szüllöttségi vagyonhoz tartozó Kis-Kért. Hontmegyében s Gyulajt és Szt.-Ábrányt Szabolcsmegyében, nem törődve a törvénnyel, holott

az 1687. évi 9. t.-cz. 1. §-a, valamint az 1723. t.-cz. 4. §-a világosan kimondja, hogy a hitbizományi első-szüllöttségi vagyon birtokosát csak a haszonélvezet illeti, a tulajdonjog azonban nem.

Továbbá ezt mondja a törvény:

«Bona majoratica alienans vel oppignorans ea amittit.» (A ki első-szüllöttségi javakat elidegenít vagy elzálogosít, elveszti azokat.)

Az említett két körülmény tehát elég ok volt arra, hogy a

kötött szerződést eltitkolják és pedig annyival inkább, mert az 1542. 40. t.-cz. így szól:

«Fassiones item, seu inscriptiones, in praejudicium filiorum, fratrum et aliorum haeredum suorum factae, de jure et de facto irritae sunt.»

Azonban volt egy még veszedelmesebb körülmény, még veszedelmesebb törvény, amely hatalmasan kényszerítette őket a szerződés eltitkolására, s ez:

a H. K. I. részének 38. és 39. czíme, valamint az 1723. 46. 1.-cz. 4-ik §-a, a mely a vérárulásról szól. (De proditiōe fraterni sanguinis.)

«Fraterni autem sanguinis proditio est, fratres vel sorores, fustis suis juribus, per alterum fratrem vel sororem, dolosa adumbrataque et fraudulenta privatio, vel exhaereditatio.» (Vérárulást képez, ha az egyik fivér vagy nővér a másik fivért vagy nővért igaz jogaitól ravaszul és csalárdul megfosztja, vagy az örökségből kizárja.)

Az 1. §. így szól:

«Per fratrem autem et sororem hoc in loco intellige, quemvis generationis suae hominem, in juribus possessionariis, secum aequaliter succedentem.»

Erre a büntényre a H. K. I. részének 39. czímében a 2. §. azt határozta, hogy a szégyenen és a bectelenségen kívül az összes jószágok elvesztése a büntetés.

A bűnös cselekmény (a jelen esetről) abban áll, ha valaki fivérét, nővérét vagy negyedízig menő vérrokonát csalárd szándékkal vagyonától megfosztani vagy az örökségből kirekeszteni igyekszik; a mint ez a fennebb idézett törvényekben határozottan ki van fejezve.

Milyen meggondolt rosszhiszeműséggel bánt el velem Mailáth Antal gróf, milyen jól tudta ő, hogy gyenge elméjű bátyja neki az említett jószágokat el nem adhatja, mutatja az ő végrendelete, a melyben vagyonát, mint hitbizományi jószágot hagyja örököseire, hogy — a mint a végrendelkező mondja, — az örökösök a jószágot sem el ne idegeníthessék, se pedig adóssággal ne terhelhessék.

Az a férfit, a ki végrendeletében határozottan kimondja, hogy azért alakít olyan hitbizományi jószágot, a milyen természetű jószág Kis-Kér, Gyulaj és Szent-Ábrány volt, hogy örökösei el ne idegeníthessék, az a férfit mint kanczellár, vagyonszerzési vágyból és rosszakaratból rábírja fivérét arra a bűntényre, hogy ez neki eladja a hitbizományi jószágot színlett szerződéssel, kijátszva a korona jogát és elkövetve a vérárulás bűntényét.

Az auri sacra fames győzedelmeskedett a századokra menő családi mult jó hírnevén és emlékein; győzedelmeskedett a korona iránti hűségen, a melynek pedig a végrendelkező egyik legelőbbkelő hivatalnok volt; győzedelmeskedett a testvéri szeretet s az atya és nagyatya iránti kegyelet felett; győzedelmeskedett ama vágy felett is, hogy a végrendelkező olyan mocsoktalan nevet hagyjon hátra, a minő elődeiről maradt reá.

* * *

A két fivér szerződését egész terjedelmében és joghatályában tekintve, azt látjuk, hogy egy férfit, a kinek magas méltóságában a törvény örének kellene lennie, rosszhiszeműleg s ravasz fondorlattal jószágokat szerez, hogy azokat végrendeletében másokra hagyja, nem törődve az örökké fennálló jogi elvvel: «Nemo plus juris in alium transferre potest, quamipse habet.» (Senki se ruházhat másra több jogot, mint a mennyivel maga bír.)

Fondorlat és csalárdság, rosszhiszeműség, színlett és kijátszott szerződés olyan szép összhangban vannak meg együtt. Azonban, hála az égnek, hazai törvényeink gondoskodtak az efféle esetekről.

Igy a H. K. I. rész, 71. czímének 1. §-a ezt mondja: «Ne igitur fraus et dolus cuiuspiam patrocinarı videatur», etc. Nehogy az a látszat mutakozzék, mintha a fondorlat és csalárdság valakinek előnyére lehetne, stb.

És most azt kérdem, hogy az, a mit Mailáth Antal és József grófok ellenem és a korona ellen elkövettek, nem a törvény kijátszása volt-e? Halandó embernek volt-e módjában azt előre látni vagy csak sejtetni is? Volt-e módjában az ellen védekezni?

Fraus et dolus patrocinantur nemini és a család gyümölcse

nem hozhat hasznót se magának a csalónak, se pedig senkinek másnak.

Az összes törvényekben következetesen meg van tartva az alapelv, hogy csakis jóhiszemű birtoklás (*possessio bonae fidei*) szerez jogokat, a rosszhiszemű birtokost (*malae fidei possessor*) nem illeti meg az elévülés joga, se pedig a *calumniae* kereset.

(Reg. juris 8. in 6.) *Malae fidei possessor jure civili non praescribit.* A rosszhiszemű birtokost nem illeti meg a magánjogi elévülés. (Kitonich Cmt. Vide Cynos. Part. I. Pag. 340.) *Possessor malae fidei nullo tempore, non praescribit. Et merito, cum lese admittens talem praescriptionem manifeste foveat peccatum.* A rosszhiszemű birtokost nem illeti meg az elévülés joga és méltán, mert az a törvény, a mely ilyen elévülést megengedne, nyilván bűnt részesítene kedvezményben.

Az eddig mondottakra visszaemlékezve, megczáfолhatatlanul világosan kitűnik, hogy az ugynevezett *fassio perennalis*, a mit a két fivér 1840-ben kötött egymással, a törvénynek nemcsak betűivel, de szellemével is ellenkezik. Kitészik az is, hogy ez a csalárdsággal és fondorlattal megkötött szerződés Mailáth Antal grófot az 1873-ik évig, vagyis haláláig bírt vagyonnak rosszhiszemű birtokosává tette; hogy ez a szerződés a királyi fiskus megkárosítását, a legnyilvánvalóbb vérárulást foglalta magában; hogy büntetésre méltó cselekmény s mint ilyen jogilag és alapjában semmis.

Kitetszik az előadottakból, hogy Mailáth Antal gróf végrendelete, a mely ezen a szerződésen alapszik, szintén semmis, még pedig a következő jogelv alapján: «*Ruente fundamento, ruere debet superaedificatum.*» Ha az alap összedül, össze kell dűlnie az építménynek is.

A dolgok eredeti leszármazását kimutatván, áttérek azoknak az eseményeknek az előadására, a melyek Mailáth Antal gróf halála után következtek be. Azokat az eseményeket mondom

el, a melyek napvilágra hozták az ellenem elkövetett vérárulást és a vagyontól való megfosztást.

* * *

Vérrokonainak és uralkodójának vagyontól való megfosztása után harminczhárom évre halt meg Mailáth Antal gróf 1873 évi május 14-én Bécsben, végrendeletet hagyva hátra, a melyben egész vagyona felett rendelkezett. A vagyon birtokát és haszonélvezetét József bátyjára hagyta, annak élete-fogytaig.

Mailáth Antal gróf halálakor indult meg a második felvonása annak a cselszövényben gazdag drámának, a mely 1840-ben kezdődött meg s a melyről azt remélem, hogy jog, igazság és erkölcsi elégtétel fogja bevégezni.

A láthatatlan ellenség első ténye az volt, hogy a halál-eset felvétele alkalmával a jegyzőkönyvben az egyetlen vérrokont, a ki Mailáth Antal és József grófokkal testvérgyermek voltam, mint rokont engemet meg sem említettek, noha abban az időben esetleg épen Bécsben tartózkodtam, noha Antal gróf betegsége alatt többször megjelenve házánál, hogyléte felől kérdezősködtem s noha az egész országban tudták, hogy Mailáth Kálmán gróf él.

Két évvel később, 1875. június 25-én halt meg Mailáth József gróf Römerbadban (Stájerországban) és a haláleset felvételéről szóló jegyzőkönyv 11-ik rovatában engemet ismét nem említettek meg, hanem legközelebbi rokonoknak beírták oda Mailáth György országbíró és Szabó Imre, nősülés által a családba jutott rokont, kir. legfőbbbírlőszéki bíró és végrendeleti végrehajtót; noha engemet mind ezek, mind pedig a halálesetről szóló jegyzőkönyvet felvevő járásbíró: Balázsházy, valamint az elhunyt titkára: Mayer Róbert személyesen ismertek.

Egyébiránt köztudomásu dolog volt, hogy Mailáth Kálmán József gróf is él.

Hiszen 1861-ben részt vettem a főrendiház tárgyalásain, a mely főrendiháznak Mailáth György volt az alelnöke; beszéltem is a felirati vitában; később pedig a pénzügyi tudományokról az ország legkülönbözőbb részeiben nyilvános felolva-

sásokat és előadásokat tartottam; de meg az országbíróval is sokszor érintkeztem személyesen.

Erre tehát nem lehet rámondani, hogy nem volt tudomásuk az én személyemről, hanem igenis, hogy jól megfontolva, rossz-hiszeműleg mellőzték engemet mind a két haláleset-felvételnél. Egyébiránt 1874. szept. 19-étől 1877. január 18-áig Bécsben, tehát külföldön laktam.

Mailáth György országbírónak, mint a semmitőszék elnökének leginkább volt kötelessége a jogi elv szerint: «Forma dat esse rei,» (az alakszerűség kölcsönöz a jogügyletnek lényegét,) öröködni, hogy a törvény által megszabott alakszerűségek megtartassanak; ismételtem, az országbíró igen jól tudta, hogy rövid idővel a Mailáth József gróf halála előtt én még éltem; neki ismernie kellett a halálesetről felvett jegyzőkönyv tartalmát, tudnia kellett, hogy mellőzésemmel őt és Szabó Imrét írták be a 11-ik rovatba, mint rokonokat, holott mint másodízű, egyetlen vérrokon, én voltam az egyetlen törvényes örökös.

Mint a semmitőszék elnökének kötelessége volt; Szabó Imrének, mint végrendeleti végrehajtónak és mint a legfőbb ítélőszék bírójának szintén kötelessége volt a járásbírót erre a törvényteleniségre figyelmeztetni s a haláleset felvételéről szóló jegyzőkönyvet kiigazíttatni; azonban ez nem történt meg.

Ha az illető egyének s a végrendeleti örökösök jóhiszeműleg akartak volna eljárni, akkor csak egyetlen útjuk lett volna erre nézve. Következőképen kellett volna okoskodniok és cselekedniök:

«Az első pillanathan elnéztük, hogy Mailáth Kálmán József gróf él, a kinek ugyanaz volt a nagyatyja, a ki az örökhagyóé és a ki ennek következtében az elhaltnak egyedüli vérrokona és örököse.

Ámde mi sem azt nem tudjuk, hol van, eltűnt-e, se pedig azt, hogy időközben nem halt-e meg? A törvény által az ilyen esetekre megszabott intézkedéseket tehát meg kell tenni. Mi tehát a hivatalos lapba igtatott hirdetmény útján felszólítjuk őt, hogy egy év lefolyása alatt jelentkezék; részére az egy évi időre ügygondnokot rendeltetünk ki. a ki

az ő jogait védje; a vagyont erre az időre bírói zár alá helyeztetjük és ha egy év lefolyása alatt akár személyesen, akár pedig megbízottja által jelentkezik, akkor a hagyatéki tárgyalást megtartjuk.»

Ezt a kizárólagosan helyes, a törvény által nemcsak megengedett, hanem rendelt eljárást nem követték s a semmitőszék elnökének tudtával és beleegyezésével lábbal tapodták a törvényes szabályokat és a törvényes eljárást olyan ügyben, a hol a törvényeknek ez a semmibevevése épen az én rokonaim anyagi viszonyaira nézve volt előnyös, csak ezeknek szaporította a vagyoniát óriási mértékben.

Alig van ember, a ki ebben az eljárásban nem «idegen jószág megszerzésére» irányuló törekvést, nem vérárulást látna.

Azonban ez csak első nyilvánulása annak a folytonos csalószövénynek, a melyről a leplet lerántom.

A mellőzésemre ravaszul kicsinált tervet nem kevésbé ravaszul hajtották végre. Mailáth József gróf vérrokonom haláláról, valamint a hagyatéki tárgyalásról fogalmam se volt, a mikor Bécsben Kozma Baziltól levelet kapok, a melyben azt írja, hogy ügyvédjének irodájában véletlenül kezébe került a hivatalos lap s itt olvasta a hagyatéki tárgyalásra időt kitűző végzést; ő tehát kívágva a lapból az említett közleményt, mellékelve küldi, hogy jogaimat megvédhessem.

Csak pár nap volt hátra a tárgyalásra kitűzött időből s minthogy elkésni nem akartam, csak annyi időm maradt, hogy kézi-podgyászomat hirtelenében összecsomagolva, rögtön elutazhattam. Pesten Kovács Pál ügyvéddel örökségi nyilatkozatot fogalmaztattam és siettem Sátoralja-Ujhelyre.

A mint a tárgyalás napján pontban 12 órakor Királyhelmezen a Balázsházy járásbíró hivatali szobájába léptem, rendkívüli izgatottság támadt a jelenlevők között s Szabó Imre végrendeleti végrehajtó hozzám lépett, felkiáltva: «Elkéstél, elkéstél!» Együttal hozzátette, hogy a hivatalos lapban a megjelenés délelőtti tíz órára volt kitűzve. Előkeresve a hivatalos lapot, kitűnt, hogy abban ugyan ki volt tűzve a hagyatéki tárgyalás napja, de a megjelenés órája nem, én tehát nem késhttem el.

Ugyanabban az órában Mailáth György országbíró Perbenyiken volt, egy óra járásnyira Királyhelmecztől.

Visszatértem Sátoralja-Ujhelybe és onnan Bécsbe. Balázsházy járásbíró Mailáth József grófnak ingókból és ingatlanságokból álló hagyatékára nézve önkénytelen befejezte a tárgyalást és Mailáth József gróf hagyatékát Mailáth Antal gróf jószágaival együtt bíróilag átadta az említett két gróf végrendeleti örököseinek, a nélkül azonban, hogy erről a vagyonról újabb leltárt vétetett volna fel.

Mindez 24 órai rövid idő alatt ment végbe.

Az én általam, mint törvényes örökös által benyújtott örökségi nyilatkozatra a járásbíró egyszerűen azt a végzést hozta, hogy nekem semmi örökösödési jogom sincsen és azután ezt a végzést az általa vezetett és befejezett hagyatéki eljárásra vonatkozó iratokkal együtt beküldötte a sátoralja-ujhelyi törvényszékhez.

* * *

A járásbíró eljárásából nyilvánvalóan kitűnik, hogy hivatalos hatalmával büntetésreméltóan visszaélt a végrendeleti örökösök, különösen pedig rokonaim: a Szmrecsányiak és az országbíró gyermekei javára. A járásbíró megkísérelte olyan okmányok kézrekerítését is, a melyek kizárólagos tulajdonomat képezik s a melyek döntő jelentőséggel bírtak.

Ugyanis alig halt meg Mailáth József gróf, Balázsházy járásbíró mindjárt elment Kukoli Bálinthoz, a szent keresztről elnevezett leleszi konvent levéltárnokához és tőle a Mailáth-család grófi ágának okiratait követelte, a melyek a leleszi konventnél vannak letéve. A levéltárnok megtagadta az okiratok kiadását, mert ezek örök időkre vannak letéve a konvent levéltárába. Balázsházy úr dühbe jött s ezeket mondotta: «Ön kénytelen nekem kiadni az okiratokat én a járásbíró vagyok s parancsolom Önnek.» «Nekem Ön épenséggel nem parancsol,» — válaszolt a lelkész-levéltárnok. — «Hogy Ön a járásbíró azt én tudom, hiszen jól ismerjük egymást, de az okiratokat azért még sem adom oda. Ha a király kívánná is, még neki sem

adnám oda az okiratokat, mert a törvény megtiltotta a kiadást. Mi a saját pecsétünk alatt csupán hiteles másolatokat adunk a nálunk őrzött okmányokról azoknak, a kiknek ehhez joguk van. Önnek még másolatot sem adok, sőt még csak meg se mutatom, mert előttem az Ön egész eljárása gyanus. A törökök voltak itten Leleszen és megkímélték a mi levéltárunkat és Ön, alkotmányos állami tisztviselő, Ön akar itten rablást vinni végbe? Nálunk ez nem eshetik meg.»»

Ezekre a férfias szavakra a járásbíró szörnyű dühösen ment el és soha se tért vissza többet a konventbe.

Ámde azt kérdem én, hogyan vetemedhetett a járásbíró ilyen vakmerőségre? Kinek a biztatására akarta ő ellenemben Zöm-léni Gábor szerepét játszani?

Minthogy éppen ezek az okmányok képezik a legfontosabb bizonyítékot arra nézve, hogy örökségi igényem jogos és törvényes, annál fogva idegen befolyásnak kellett őt rábírní, hogy elkövesse az én vagyonom ellen ezt a bűnös és veszedelmes merényletet.

Saját mulatságára és csupán azért, hogy meglássa, miképen néznek ki ezeknek az okiratoknak a papírajai, semmi esetre se vállalkozott volna ilyen kockáztatott lépésre. Csak hatalmas külső befolyás és okok bírhatták rá.

Ennél a rablási kísérletnél nem kevésbbé törvénytelen volt a hagyatéki tárgyalás egész lefolyása.

Az 1868. LIV. 560. §-a határozottan elismeri a törvényes örökösödési jogot, a mennyiben így szól:

«A bíróság egyedül a következő esetekben tartozik hivatalból fellépni:

b) ha azok közül, a kiket az örökség, szerződés, végrendelet vagy törvény alapján valószínűleg illetni fog, egyik vagy másik távol van.»

Itt tehát a törvény határozottan szembe állítja a törvényes öröklési jogot a végrendeleti öröklési joggal.

Az 576. §. így szól: «A távollevő örökös vagy örökösök, a mennyiben tartózkodási helyük a bíróság előtt ismeretlen levén, személyesen nem értesíthetnek, egy évi határidőre hirlapi hir-

detmény által azzal a megjegyzéssel idéztetnek, hogy az esetben, ha vagy személyesen vagy meghatalmazott által meg nem jelenének, a részükre és veszélyükre kinevezett gondnok közbejöttével fog az osztály megtétetni és netaláni osztályrészük, a mennyiben bírói letételre nem alkalmas, gondnok által kezeltetni.»

583. §.

«Ha az örökség csupán ingókból áll, a személyi-, ha pedig egyszermind ingatlanokból, vagy csupán ingatlanokból áll, a birtok-bíróság a törvényes örökösödés szabályai és a feltár alapján az osztályt haladék nélkül megtenni és az örökséget az érdekelteknek átadni tartozik.»

584. §.

«Az 583. §. intézkedései alól kivételnek van helye:

a) midőn az ellenérdekű örökösök különböző örökségi jogcímekre, t. i. szerződésre, végrendeletre vagy törvényre hivatkoznak.

b) midőn a jogcím ugyanaz, de annak alapján ellentétes igények támasztatnak.»

585. §.

«A bíróság köteles az 560. §. esetében valamennyi érdekeltet egy kitűzendő hatánapra megidézni és közöttük az egyezséget-, még pedig, ha az eredményhez remény mutatkozik, ismételve megkísérteni.»

587. §.

«Ha az egyezés nem sikerül, a bíróság a birtokon kívüli feleket per útjára utasítja. Ha az örökösök közül egyik se volna birtokban, vagy ha több, egyaránt birtokban levők különböző jogcímekre hivatkoznának, a szerződési örökös ellen mind a végrendeleti, mind a törvényes örökösök, a végrendeleti ellen pedig a törvényes örökösök tartoznak felperesi minőségben fellépni.»

588. §.

«A peressé vált hagyaték biztosításáról és kezeléséről, ha ez iránt az érdekeltek közt megállapodás nem történt, a bíróság mindaddig gondoskodik, míg az örökség átadása jogérvényes ítélet alapján nem eszközölhető.»

589. §.

«Midőn az örökösök perútjára utasíttatnak, a bíróság záros határidőt tűz ki, mely alatt a felperes az örökösödési per bírójához keresetét benyújtani köteles.

Ez a határidő a perre utasító végzés vételétől számítandó harmincz naphól áll. A kereset mellett eme határozat mindenkor felmutatandó.»

A törvény rendeleteiből irányomban egyetlen-egyet se tartottak meg, sőt valamennyit lábbal tapodták.

a) Habár ismeretlen helyen, külföldön tartózkodtam, hirdetmény útján engem nem idéztek, se pedig jogaim védelmére nekem ügygondnokot nem rendeltek.

b) Noha a hagyaték ingókból és ingatlanokból állott, a hagyatéki tárgyalást a személyi bíróság (járásbíró) és nem a dologi bíróság (kir. törvényszék) teljesítette.

c) A hagyaték Mailáth Antal gróf végrendelete szerint haszonélvezet czímén Mailáth József gróf birtokában maradt ugyan, mindazonáltal arról a József gróf halála után leltárt nem vettek fel, noha mégis az ő hagyatékának egy részét képezte az s leltározni kellett volna.

A törvény azt rendeli, hogy minden hagyaték leltározassék és pedig kivétel nélkül s nem mondja, hogy ha A. a vagyonát haszonélvezet czímén életfogytig tartó időre végrendelet útján B.-re ruházza, hogy B.-nek a halála után a vagyonról nem kell felvenni a leltárt.

d) A járásbíró (tehát illetéktelen hatóság,) engemet egyszerűen elutasított, a nélkül, hogy a kiegyezés létrehozásának megkísérlésére tárgyalást tartott volna, a mint azt a törvény rendeli.

e) Engemet nem utasítottak perre, keresetem beadására nekem nem tűztek ki harmincznapig záros határidőt, és végül

f) engemet a Mailáth József gróf haláláról se személyesen, se pedig hirlapi hirdetmény útján nem értesítettek, a hagyatéki tárgyalásra nem idéztek s az én részemre ügygondnokot se rendeltek.

Közelebbről vizsgálva az ügyet, önkénytelenül is az a kérdés merül fel, kik voltak tehát az e hagyaték által leginkább érdekelt örökösök?

A válasz ez: A főörökösök Mailáth György országbíró és semmisítőszéki elnök fiai (ketten) voltak, azután a Szmrecsányi család (hasonlóképen oldalrokonaim), valamint az országbíró nővérének: Szegedinének a két fia.

Egészen sajátos jelenet az, a mely itten lejátszódott, s a melyben négy embernek jutott a főszerep. Ezek közül hárman a törvény őrei voltak, a negyediknek a szenvedő szerepe jutott.

Látjuk, mint hagyják ki a törvényes örököst az örökségből, mint halottat, minden bizonyíték nélkül. A mikor Zemplénmegyében megjelentem, a hol a hagyatéki tárgyalás folyt, mindennütt halálom hírére értesültem és a mint a leleszi szerzetesekkel találkoztam, ezek kezeiket összecsapva kiáltottak fel: «Hát él még Ön? Mindenfelől azt beszélik, hogy Ön már régen meghalt.» Ennek a hírnek az alapján a halál-eset felvételi jegyzőkönyv meghamisított s engemet, az egyetlen törvényes örököst és verrokont a jegyzőkönyv 11-ik rovatából kihagyva, helyettem oda az országbíró s a Szabó Imre nevét írták, a nélkül azonban, hogy az elhalálozásomról kiállított okmány előmutatását követelték volna. A 12-dik rovatnál azonban, a hol az a kérdés van, hogy családi okiratok maradtak-e s ha igen, hol találhatók azok, éppen azokat az okiratokat hallgatták és titkolták el, a melyeket a járásbíró a leleszi konventből elrabolni akart s ezek helyett mint egyetlen okíratot: a végrendeletet és a fiókvégrendeletet (Perbenyiken) jelentették be.

Ámde, hogy a Mailáth grófi család eredeti okiratai Leleszen voltak letéve, azt a végrendeleti örökösök éppen olyan jól tudták, mint a törvényes örökös; csak hogy ezeknek az okiratoknak a felmutatása végzetes csapás lett volna az ő igényeikre s ezért kellett az okiratokat eltagadni.

Ha a fennebb említett törvényeket figyelembe vették volna akkor, amikor a törvényes örökösrel kiegyezni nem akartak, kedvező kilátás nélküli per keletkezett volna és hogy ezt elmellőzzék, kihagyták a törvényes örököst a hagyatéki tárgyalásból.

A történelem mutat fel példákat, a mikor kormányok és uralkodók törvényeket, sőt alkotmányt is, a mikor pillanatra alkalmatlanok voltak, felfüggesztettek és ha nem csalódom, a mi államunkban is volt erre példa, a mi meghozta a maga gyümölcseit. Csakhogy ilyen felfüggesztést csupán a hatalmasok vihetnek végbe, s a gazdagok és nagyok hatalmasoknak érezték magukat azzal a szegény emberrel szemben, a kinek senki se foghatta volna pártját, csak a törvény, meg közbe-közbe a Mindenható szava, ha ugyan annak szabad beszélni.

Ámde a felfüggesztett törvény néma és siket és nincs hallandó, a ki annak megértené a szavát.

Igy történt én ellenemben is a jelen esetben: az 1868. évi LIV. törvenyzikknak idézett §§-ait hallgatással felfüggesztették, hogy senki se hallja meg azoknak hatalmas szavát.

* * *

Természetes, hogy a dolog perre került volna, ha Mailáth Kálmán József grófot a hagyatéki tárgyalásból szép szerével ki nem hagyják és akkor a fennebb említett törvények értelmében a vagyon bírói zár alá helyezettett volna és nem adatott volna ki a végrendeleti örökösöknek, ha azok Mailáth Kálmán gróffal kiegyezni nem akarnak.

Az illetőkre nézve tehát a legkényelmesebb eljárás az volt, hogy új törvényeket alkottak a maguk részére, vagy hogy helyesebben szóljunk: legkényelmesebb eljárás volt a törvényeket felfüggeszteni és engemet a hagyatékból kihagyni, kidobni.

Az országbíróra nézve ez épenséggel nem volt nehéz dolog, hiszen udvari kancellár korában még az alkotmány felfüggesztésébe is belegyakorolhatta magát.

Mi volt neki ilyen előzmény után a törvénynek néhány szakasza?

Az alkotmány kényelmetlen reánk nézve! Felfüggesztjük.

Nyolez §. alkalmatlan nekünk! Felfüggesztjük.

Milyen egyszerű és milyen gyakorlati eljárás ez.

Sajátságos, hogy a mint az első felfüggesztésnél, a hol Mailáth György udvari kancellár gyakorlatot szerzett, hárman: Belcredi, Mailáth és Larisch működtek közre, épen úgy a jelen esetben a törvény §-ainak felfüggesztésénél is hárman: Mailáth György semmitőszéki elnök, Szabó Imre legfőbbbírelőszéki bíró és Balázsházy járásbíró működtek közre.

Ez ellen az eljárás ellen semmiségi panaszt adtam be, mire a semmitőszék egészen sajátosságos, új eljárást kezdett.

A legfőbb bíróság ugyanis úgy találta, hogy a beküldött ügyiratok hiányosak és visszaküldötte azokat a sátoralja-ujhelyi kir. törvényszékhez kiegészítés végett.

A legfőbb bíróságnak erre az esetre vonatkozó leíratából kitétnik:

1. hogy a járásbíró végzését Papp Ferencz ügyvédemnek nem kézbesítették,

2. hogy a járásbíró hivatalos kiadmányban nem mondott igazat, azt állítva, hogy örökségi nyilatkozatomat a hagyatéki tárgyalás befejezése után adtam be, holott 12 órakor jelentem meg a tárgyaláson,

3. hogy a járásbíró becsatolt kereszt-levelem ellenére is azért nem ismerte el az örökhagyó grófhoz való vérrokonságot, mert Mailáth Antal gróf végrendeletében reám semmit se hagyott, se pedig arról, hogy én vagyok a legközelebbi vérrokona, meg nem emlékezett.

Vajon a mi vérrokonságunk attól függött-e, hogy a két fivér nem emlékezett meg a közös nagyatyától való leszármazásunkról? Azt kérdezem én: vajon az ő tetszésüktől függött-e megsemmisíteni azt a tényt, hogy Mailáth József gróf miniszter volt az atyja az ő atyjoknak s az enyémnek?

A vérrokonság és általában a rokonság a nemzedékek leszármazásában (a nemzésben) gyökerezik és a családtagoknak se rosszakarata, se jóakarata nem gyöngítheti, nem erősítheti azt.

Nyilvánvaló tehát, hogy Balázsházy járásbíró lábbal taposta

a törvényt s hogy a végrendeleti örökösök javára visszaélt hivatalos hatalmával; valamint nyilvánvaló az is, hogy tudva nem igaz dolgot jelentett a törvényszéknek.

Nem kevésbé részrehajló volt a semmitőszék eljárása is.

Semmiségi panaszom visszautasításának főoka az volt, mert azt állítottam, hogy külföldön tartózkodom és örökségi nyilatkozatom mégis Pestről van keltezve.

Mint már említettem, örökségi nyilatkozatomat Bécsből Sátoralja-Ujhelybe utazásom alkalmával Budapesten Kovács Pál ügyvéd készítette. A nyilatkozatnak tehát Pesten kellett kelteznie és minthogy nem laktam az utcán, ott kellett lennie annak is, hogy átutazásom alkalmával hol laktam.

A magas semmisítőszék azonban úgy találta, hogy az ügyiratok nem teljesek és azok kiegészítését kívánta a sátoralja-újhegyi kir. törvényszéktől.

Ha pedig hazánk határain belül laktam, akkor a halál-esetről, — a a törvények rendelete szerint, — engemet személyesen kellett volna értesíteni. Ezt kötelessége lett volna megtenni a halál-eset felvételét teljesítő hatósági közegnek és ha ez elmulasztotta, kötelessége volt engemet értesíteni annak a bíróságnak, a melyhez a halál-eset felvételéről szóló iratokat beterjesztették, vagyis a hagyatéki tárgyalást teljesítő bíróságnak.

Az egész eljárást tekintve, kitűnik, hogy az, egészben véve folytonos lánczolata a törvénytelenéseknek és az önkénynek; mert

1. az egyetlen verrokont a halál-esetről nem értesítették,
2. a hagyatéki tárgyalást illetéktelen bíróság tartotta meg,
3. okmányok elrablását kísérelték meg,
4. a hagyatékot a bíróság leltár nélkül adta át,
5. az összeütköző érdekeket képviselő örökség-igénylők között az egyezséget a bíróság nem kísérelte meg. Végül
6. a bíróság nem utasított engemet, hogy örökségi igényeim érvényesítése végett harmincz nap alatt pert kezdjek és így tovább.

Az idézett törvények elég világosan kimutatják a törvényszegéseket.

Mailáth Antal és József grófoknak az örökölt vagyonhoz való

jogi viszonya ez: Az 1840-ben kötött *fassio perennalis* büntetendő cselekményt képez; ez a szerződés törvénynél fogva semmis és érvénytelen; erre a törvény a jószágok és a szabadság elvesztésének súlyos büntetését szabja.

Mailáth Antal gróf ilyen szerződés által se tulajdoni, se pedig rendelkezési jogot nem szerezhetett a jószágok felett, mert József gróf önmaga se bírt rendelkezési joggal, mivel a törvény értelmében minden átruházás és szerződés, a mi egészen a negyed-izig menő rokonok hátrányára történik, alapjában semmis és érvénytelen.

Az O. B. É. határozottan kijelentette, hogy a régi magyar büntető törvények ismét visszanyerik érvényüket, s hogy azokat a büntetendő cselekményeket is a magyar törvények szerint kell megítélni, a melyeket az O. B. É. rendelkezéseinek közzététele előtt követtek el.

Mailáth Antal gróf végrendeletének, a két fivér között 1840-ben kötött semmis, érvénytelen s a büntető törvénybe ütköző örök eladás (*fassio perennalis*) képezvén az alapját, ez a végrendelet épen olyan semmis és érvénytelen, mint maga a szerződés, a melyen alapul.

Jogilag tekintve az említett körülményeket, József gróf tehát Antal gróf halála után csak azon a joron vehette volna ismét birtokába az összes jószágokat, a mely jogot neki átruházni nem volt szabad, sőt tiltva volt; azonban ő az Antal gróf által hátrahagyott végrendelet alapján vevén ismét birtokába a jószágokat, rosszhiszemű birtokos (*malae fidei possessor*) volt: a mit ő nagyon tudott és érzett. A bírláló, akár jóhiszemű, akár pedig rosszhiszemű, abban a helyzetben van, hogy a birtokában levő dolog felett kizárólag rendelkezhetik. Antal gróf, mint rosszhiszemű bírláló fel is használta helyzete által nyújtott előnyét; csakhogy jog szerint csupán az a tulajdonos, a kinek joga van valamely dolog felett kizárólag rendelkezni.

Például Tamás órát lop, a mi a József tulajdonát képezi. Tamás eladhatja vagy elajándékozhatja az órát, de soha se több joggal, mint a mennyivel önmaga bír s a tulajdonos min-

dig József marad. Ha tehát az óra visszakerül a József kezeibe, ez megtarthatja azt tulajdoni jogánál fogva.

Ugyanez az eset állott be itt is. Antal gróf halála után a vagyon ismét a József gróf kezeibe került vissza s a birtokjog ismét ahoz jutott, a kié volt a tulajdon, vagyis a birtok és a tulajdon ugyanama személy kezeiben egyesült. József gróf is meghalt; előbb azonban végrendeletileg intézkedett saját szerzeményi vagyonáról, de csak arról, a melyet 1840. óta a saját jövedelmeiből szerzett, a többi vagyonról pedig említést se tett a végrendeletben.

Nyilvánvaló tehát, hogy erre a vagyonra nézve a törvénye öröklésnek kellett volna következnie és nyilvánvaló, hogy Mailáth Kálmán József gróf levén mind a két elhunynak egyetlen vérrokona, nekik egyetlen törvényes örököse is.

A József gróf halála után követett eljárást élesebben senki sem ítélte el, mint a sátoralja-ujhelyi kir. törvényszék mostani elnöke: Fillenbaum báró.

A bárónak egyik gyermekkori barátja: borosnyói Lukács bécsi ügyvéd az ügyről levélben kért felvilágosítást, mire a következő választ kapta:

«Tagadhatatlan, hogy Kálmán József gróffal nagy igazságtalanság történt, azonban, sajnos, akkor, a mikor ez megesett, én még nem voltam a törvényszék elnöke, sőt alkalmazva se voltam a törvényszéknél.»

A Mailáth-család tragoediájának ez a harmadik felvonása; azonban remélem, hogy ez az erkölcsi igazságot kiengesztelő véget fog érni.

Az a borzadalmas katasztrófa, a mely az éjjel sötét órájában ment végbe s a mely katasztrófa Mailáth György országbíró életétől fosztotta meg, a Mailáth-család tragoediájának negyedik felvonását képezi.

Mint keresztény, a halhatatlan Bürger szavaival, csupán lelkem mélyéből sóhajtok fel:

«Már túladál a testen,
Irgassa lelked' Isten!»

Szolgálatot vélünk teljesíteni a közönségnek, midőn Gróf Mailáth Kálmán annak idejében a külföldön is nagy feltűnést keltő röpiratát, mely németül Lipcsében jelent meg, adjuk. Az akkori politikai helyzetet éppoly élesen megvilágítja, mint szerzőjének hazafias magatartását és fenkölt gondolkozási módját. A röpirat a kiegyezkedési szerződést előzte meg.

A kiadó.

Szabad szó a hazához.

Gróf Mailáth Kálmán-tól.

Tizenkét év folyt le az örökkévalóság tengerébe, mióta a kérlelhetetlen sors nehéz csapásai hazám elhagyására kényszerítettek.

Csapások, melyektől az emberi szív borzadva fordul el, tornyosultak ez idő alatt fejem fölé. De se nyomor, se szükség, se veszély nem birtak fölöttem annyi hatalommal, hogy eltértem volna őseim elveitől, hogy hűtlen lettem volna a szent kötelességhez, mellyel minden magyar honának tartozik.

A fényes szellemi tehetségeknek, melyekben hazánk gazdag, csupán szerény parányát birván, dicsőséget és jutalmat nem keresve, munkálkodtam mint a hangya. És sohase léptem volna ki a homályból, ha egy magasabb, szentebb kötelesség parancsai e pillanatban erre nem kényszerítenének.

Hazánk síkjait és hegyeit jelenleg egy mozgalom hatja át, egy izgalom, melynek valódi oka eltagadhatatlan. Minden magyar fájdalommal néz vissza a közelmúltba, aggodalommal néz a titokszerű jövő elé.

A mint az egyesek életében vannak pillanatok, melyekben ő, mint sorsának ura, szerencsáját megállapíthatja vagy megront-hatja, úgy vannak a nemzetek életében is.

S ezek a pillanatok hazánkra nézve most következtek be.

A kontinensen nincs nép, mely annyira a történelem népe volna, mint mi, azért ügyeink rendezésében, jövőnk biztosításában, politikai állásunk megszilárdításában nem csupán a múlt századok keserű tapasztalatait, nem csupán a közelmúlt bajait,

hanem a legközelebb lefolyt pillanatok esélyeit is ösmernünk kell, hogy okosan felhasználjuk azokat.

Minthogy én oly kiváltságos helyzetben vagyok, hogy a közel-múlt történetéről saját tapasztalásomból beszélhetek, főlemelem gyöngé szavamat, hogy elmondjam a nemzetnek, mit tapasztaltam, mit érzek és mit gondolok.

Mintán én a múlt évi január utolsó napjaiban hosszú és nehéz betegség után a bécsi kórházból kijöttem, Engelshoffen udvari tanácsos felszólított a miniszter nevében, hogy nyilvánítsam nézeteimet a minisztériumnak a fölött, hogy mit kell a kormánynak mindenekelőtt tenni, hogy hazánk viszonyai a törvényes és rendes állapotba visszatérjenek. Én vonakodtam e munkát elvállalni, azt állítván, hogy nézeteim olyannyira eltérők a kormány rendszerétől, hogy kettőnk álláspontját meg egyeztetni lehetetlen s ezért munkálkodásom sikertelen volna.

Azonban győzött az ő unszolása s az én felébredő kötelességérzetem s én a fentnevezett tanácsos úrhoz a következő sorokat nyújtottam be:

Midőn a 17-ik század második felében a Nádasdy-Zrinyi esküvést elnyomták, I. Lipót császár egy levélben írta: «Magyarországon a dolgok jól mennek, én azonban felhasználom az alkalmat, hogy Magyarországbán a dolgokat másképen szervezzem s ez elve, mint gróf Mailáth János «Az osztrák birodalom történeté»-ben írja, a sok zavart idézte elő, mely országlása végéig se szűnt meg. Midőn I. Lipót 1682-ben akkori miniszterétől, gr. Jörgen Quintintől jelentést kívánt a monarchia állapotáról, ezt írta: «Magyarország fontossága oly nagy, hogy senki se menekülhetne az utókor és a kereszténység sújtó ítéletétől, ki Magyarországot a végsőre juttatná!»

E szavak a jelen állapotokra úgy illenek, mintha Jörger gróf jós ihlettel írta volna, mert ha valaha koczkán forgott a dinasztia és a császári házléte, a jelen pillanat az.

A példátlan tudatlanság, mellyel az előbbi belügyminiszter, Bach, kormányzati kísérleteit életbe léptette, oly helyzetet idézett elő Magyarországon, mely nem egyeztethető össze az állam

fennállásával és a dinasztia biztosságával. Ha e helyzet megváltoztatható, ez csupán e rendszabályok által tehető:

1. Ő Felsége egy kiáltványt bocsát ki, melyben a magyar népet szeretetéről biztosítja és felhívja, hogy ősei példáját követve, a világ jelenlegi vészteljes állapotában a királlyal egyesülve segítse őt a birodalom újjászervezésének művében és mindent megigér, mit az ország jóléte kíván.

Ez az első végrehajtandó rendszabály.

2. A Vojvodina és a temesi bánság, e természetellenes terméke felszeg kormányzati felfogásnak, azonnal kebeleztessek vissza Magyarországba.

3. A megyék régi határai helyreállíttatnak.

4. Az öt helytartóság és a budai szétválasztott kamara egyesítése elhatároztatik.

5. A dolánymonopol helyébe adózás lép.

6. Önálló bank állíttatik fel Magyarország számára.

7. A protestánsok 1848. előtti jogaitat visszanyerik.

8. Ő Felsége a legfőbb ítélőszék magyar osztályát megbizza oly polgári Codex alkotásával, mely az 1848-ig fennállott magyar magánjogokkal összhangzik.

9. A legfőbb ítélőszék a mostani gyakorlatiatlan bírósági szervezet és perrendtartás helyett egy újabbnak tervét dolgozza ki.

10. Ő Felsége helyreállítja a magyar kir. udvari kancelláriát.

11. A politikai kormányzat tekintetében a mostani központosítási rendszer helyett az önkormányzati lép, melynek három, vagy ha szorosan, rendszeresen vesszük, két neme van:

a) A megye önkormányzata.

b) A szabad kir. városok önkormányzata.

c) A községek és uriszékek kormányzata, mely utóbbiak azonban a megyei önkormányzattal összeesnek s csupán a könnyebb áttekintés végett hoztam fel elkülönítve.

12. Ő Felsége Magyarország számára helytartót nevez ki, (mely állás nagyon megkülönböztetendő a polgári vagy katonai

kormányzótól) mint legalkalmasabb egyéniséget, Ferdinand Miksa főherceget jelölöm meg, mert ő lovagias egyéniségevel tökéletesen alkalmas a magyar arisztokrácia szívét megnyerni s mert oly hír előzi meg őt, hogy különösen szereti a magyar népet.

13. A királyi helytartó egybehívja a mágnásokat, a nemesség és a szabad királyi városi polgárság előkelőit, hogy elnöklete alatt a létesítendő reformok s az egybehívandó országgyűlés előmunkálatait kidolgozzák.

E nélkül Magyarországon országgyűlés lehetetlen.

14. A kormány szerezzen magának pártot, mert párt nélkül a parlamentáris kormány fenn nem állhat.

15. Horvát- és Szlavonorságok önkormányzati jogaitat visszanyerik s a báni állás az ország második méltósága lesz.

16. A német tannyelv eltöröltetik, mert behozatalát a nemzetiség elleni támadásnak tekintik.

17. A korona és a királyi jelvények Budára visszaküldetnek s a két koronaőrre bízotnak.

18. A német örökös tartományok hírlapíróinak meghagyassék, hogy hagyjanak fel rágalmaikkal, mintha Magyarországnak szeparatív tendenciái volnának.

19. Ő Felsége, mihelyt az ország belügyei úgy rendbejönnek, hogy az megtörténhetik, Pozsonyban megkoronáztatja magát, és országgyűlést hí egybe.

Nincs nemzet, mely bizalmat annyi bizalommal viszonzna, mint a magyar. -

A legczélszerűtlenebb egy népnek mondani: «Te áruló voltál, áruló vagy, áruló fogsz maradni örökre.»

Könnyű volna e rendszabályok szükségességét bővebben fejtegetni s kimutatni, hogy bennük semmi nincs, mi a monarchiára veszélyes volna, de Gróf Jörgen bevezető szavai hangosabb bizonyosságot képeznek, mint minden, mit oly jelentéktelen ember, mint én, mondhatna.

178 év multán hasonló helyzet támad, ugyanazok az eszközök, melyek akkor a *pragmatica sanctiót* és az 1741-ki eseményeket megalkották, ma se tévesztik el hatásukat s Ő Felsége

bátran és nyugodtan veheti fel a harczot a francia bitorlóval, sőt az egész kontinenssel.

Ezer év óta ömlött dicsőségesen a magyarok vére Európa minden csataterén, nem fogjuk kimélni a 19-ik században sem.

Bevallom, hogy nem kevésbé meglepett, mikor Engelschaffen három nap múlva a miniszter köszönetét e szavakkal fejezte ki: «Az Ön tervezete manna reám nézve.»

Ugyanekkor Windischgrätz herczeg átadta kéziratomat Rechberg grófnak és Ő Felségének és felszólított engemet, hogy Ő Felsége személyes használatára dolgozzak ki egy, a Municipiumok szervezésére vonatkozó munkálatot; amit a legnagyobb készséggel és örömmel tettem meg. Ő Felsége pedig egy kihallgatáson legkegyelmesebben kinyilatkoztatta: «Az Ön kitűnő érzületei és alkotásai előtttem ismereteseek.»

Lehetetlen személyemet gyanúba vonni, hogy önérdékből más-kép adtam volna elő a dolgokat, mint meggyőződéselem és tapasztalatom tanított; mert az, ki sem a kormánytól, sem az egyetemtől semmi kegyet vagy segélyt nem vár, nem kér, nem kíván: az független minden tekintetben, bármily szegény is legyen.

A mostani idők mindenkinek kötelességévé teszik, hogy szíve legtitkosabb gondolatait kimondja, nem hódolva előítéletnek, szenvedélynek, nem félve a nagyok boszúját és a tomboló tömeg dühét.

Fogadja hazám e soraimat, mint honszerelmemtől sugalltat, melyeket gond és kín által zavart, álomtalan éjszakákon mély megfontolással irtam le.

A magyar kétségtelenül a legnemesebb és a legdicsőbb nemzetekhez tartozik, szellemi és testi adományai az európai népcsaládban fényes polczra helyezték. De ha történelmünk véres lapjaira tekintünk, e kitűnő tulajdonok, e lovagiasság, erő és áldozatkészség mellett egy nagy, bár nem javíthatatlan hiányt találunk s ez a hidegvérű, érett, szenvedélytelen megítélése a körülményeknek, szóval a gyakorlatias ész.

Ezek a tulajdonok jellemzik az angolt, ezek által jutott mostani magaslátára.

A harczmezőn a hazáért meghalni nem nehéz! Melyikünk nem irígyelne ily halált? De élni a hazáért, ennek anyagi és szellemi haladását előmozdítani, indulatait megfékezni, érzületeit a közjónak alárendelni, politikai rajongásnak határt szabni, ez méltóbb, nemesebb feladat s legyünk igazságosak: ezt végrehajtani századokon keresztül nem tudtuk.

Azóban ha valaha a magyarnak e gyakorlatias észre szükségé volt, a jelen pillanat az.

Mély fájdalommal értesülök az eseményekről, melyek villamfolyam gyanánt mennek a hazán keresztül. Külső befolyások, idegen hatalmak igyekeznek népünk legnemesebb érzéseit önérdüküknek kizsákmányolni. Jaj a nemzetnek, ha hinne nekik!

Tagadhatatlan, hogy Magyarország politikai magatartása a világtörténetnek tán hosszú időkre új, váratlan fordulatot adhat, de mélyen meggyőződtem, hogy ez esetben a nemzerek összeütközése sirba hajtja a magyar nemzetet. Hazánk hivatása a lefolyt századokban nagy és fenséges volt s az utódoknak nincs pirúlni valójuk őseik tettein. De most más, békésebb hivatásunk van.

Két hatalmas nemzet közé ékelve, melyek egyike a műveltség tetőpontját elérte, a másik túlnyomó többségében a vad-sághoz áll közel, az isten hazánk hivatásává tette a civilizációt a keleti vidékekre közvetíteni, az ott lakó még műveletlen népeknek vezéricsillaga és gyámolója lenni.

De hogy e kötelességnek megfeleljünk, szükséges, hogy közmívelődésünk sajátos, eredeti irányban fejlődjék. A magyar legyen magyar nyelvében, szokásában, állami szervezetében, kövesse a történet fonalát, ne táplálkozzék idegen nemzetek elveivel, melyek mérgeknek és nem nemes gyümölcsöknek magvát hintenék.

Aggodalommal szemlélem, hogy hódít tért az angol önkormányzati rendszer helyett a franczia központosítás. Aggodalommal szemlélem, mert a szabadság csupán az önkormányzati rendszerrel lehet tartós, míg a központosítás által elvész, különösen oly nemzetnél, melynek történelme, mint a miénk, az

önkormányzat dúságú fáit mutatja, nem pedig a központosítás növényét.

Anglia magna chartája és a mi aranybullánk egyidejűek, feltűnő hasonlóságuk és a gyakorlati érzék mindkét nemzetnél. A magna charta ma is Anglia alaptörvénye, az ő emléjén nőtt őriássá.

Az aranybulla elvei, melyek Szt. Istvántól származnak, tartották fenn hazánkat a legujabb korig. Az ok, hogy a mi hazánkban fényesebb sikereket az aranybulla nem hozott, egyedül szerencsétlen belső és külső körülményeinkben található fel.

A jelen pillanat mozgalmái egy hasonlóra indítanak.

Midőn II. Jakab az Oráni ház által elvesztette koronáját, az angol nép csodálatos uralommal szenvedélyei felett és államférfiúi bölcseséggel intézte önsorsát, kihágások, fölkelések nem fordultak elő s ennek az erőnek és erőteljes fellépésnek, köszöni Anglia egyre növekvő hatalmát, műveltségét és szabadságát.

Beh távol állt e fényes példától a francia nép magatartása az 1789-ki forradalom alatt! Üldözések, vérszomj, árulás, istentelenség a leggyalázatosabb alakokban megbélyegzik e különben nemes nép homlokát.

És nyert ezek által a francia nép szabadságot? — Bizony nem! — Könnyű igát tört meg s oly súlyos békókba jutott, melyek terhét ma is érzi.

Szomorúan mondom, hogy a hazánkban jelenleg zajgó békétlenség sokkal közelebb áll a francia mozgalomhoz, mint az angolhoz s a nemzet meggyőződhetik, hogy a szerint, a mint az egyiknek vagy a másiknak példáját követi, vagy a szabadság aranygyümölcsét aratja, vagy magának kovácsolja a békókat, melyekben külföldi titkos érdekekből mézszárszékre vitetik, hogy ott elvérezzen.

Sen egyes emberek, se nemzetek nem térhetnek el büntetlenül a pályától, melyet nekik az örök bölcsesség kiszabott; természetüket meg nem változtathatják a nélkül, hogy létüket ne veszélyeztessék, vagy ne tegyék tönkre.

Minden, mi nálunk 12 év óta történt, természetellenes volt! Azokat, kik bűnös kezdeményezők voltak, elérte a büntetés,

Isten, a hon, a világ elítélte őket, tanuljunk és okúljunk példájukon. A szenvedély a legrosszabb tanácsadó.

Hazánkat a civilizáció tekintetében Európának majd minden országa messze túlszárnyalta, (adná isten, hogy életem feláldozásával a legmagasabb fokra emelhetném!) hanem egy mérhetetlen fontos javunk maradt teljes tisztaságában és ez — nemzeti életünk, sajátos nemzetiségünk.

Oly korban, hol egyéniségek, jellemek és körülmények egyre inkább elmosódnak, kimondhatatlan szerencse még valahol eredetiséget találni.

Ragaszkodjunk eredetiségünkhöz minden erőnkől s legyünk magyarok nem csupán nyelv és törzs-, hanem műveltség tekintetében is az által, hogy szellemi és anyagi életünket magán és nyilvános úton fejlesszük, hogy bölcs képviseleti rendszert honosítsunk meg, hogy nyilvános bíróságokat, sajtószabadságot, törvény előtti egyenlőséget hozzunk be, hogy a hivatalos hatalmat világos törvényekben meghatározzuk, hogy az ország alkotmányát biztosítsuk s a monarchia jövőjét megállapítsuk. Ez az a cél, melyre mindnyájunknak törekednünk kell, ez legyen életünk vezércsillaga. Hanem eléréséhez béke és nyugalom kell, nem pedig forradalom és belviszály. Oh, bár teremne végre béke a mi vérázott síkjainkon! S ismétlem, legyenek intézményeink magyarosak és magyar eredetűek, nem külföldi mintát majmolók, mert törvényeinkben, szokásainkban, életünkben és jellemünkben annyi sajátos vonás van, hogy az eltérés azoktól önmagunk elleni merénylet volna. Csupán eredetiségünk által szereztük meg Európa rokonszenvét, csupán ez által tarthatjuk meg.

Állami intézmények, melyek nem a nép természetéből és a történelmi szerves fejlődésből folynak, nem állhatnak fenn.

Fölséges királyunk gyógyítani kívánja a sebeket, melyeket előbbi szolgálainak törvénytelen garázdálkodásai ütöttek. S ugyanazzal az akaraterővel, mely az ő magas személyét az utóbbi tíz évben jellemezte, fog

ő az alkotmány útján haladni s meggyőződhetünk, hogy koronás királyunk nem csupán uralkodónk, hanem egyszersmind a legelső magyar ember is lesz.

De ne nehezítsük meg a kormánynak a régi törvényes viszonyok helyreállítását; gondoljuk meg, hogy csupán az országgyűlés hatásköréhez tartozhatik közjogi viszonyaink felett véglegesen dönteni.

Tagadhatatlan, hogy a bécsi kormányt Magyarhon csupán ellenségnek hitte, és hiszi; s valóban az, a mi tíz év óta történt, e hitet csupán megerősítheti! S én megint kénytelen vagyok az ó-kor romjaiból egy árnyat felidézni.

Midőn a görögök a szalamiszi csata után Xerxes hidját lerombolni akarták s ez által kívánták megakadályozni visszavonulását Ázsiába: Arisztidesz ellenszegült e tervnek, mondván: «Építsünk inkább egy aranyhidat, hogy minél előbb visszamehessen oda, a honnan jött, hogy ne legyen ő döntő csatákra kényszerítve, melyben ellenünk minden erejét megfeszítve hősi elszántsággal lépjen a küzdőterre ellenünk.»

Építsünk mi is a bécsi kormánynak, mely alkotmányunkat szétrombolni kívánta, s most a hosszú küzdelem után, a csalattérrel távozni kíván, «aranyhidat, hogy mielőbb menjen oda, a honnan jött.»

Ha pedig (tapasztalásom e meggyőződésben megerősít) fölséges királyunk megdönthetetlen szándéka az alkotmányosság útján előretörni, szent kötelességünk a hazával szemben a kibéküléshez és kiegyezéshez nem arany-, hanem gyémánt-hidat építeni.

Lelkem visszaborzad a gondolattól, hogy nemzeti életünk még egyszer kockára vettessék. Azért mondjuk Hektorral: «Ösmerek egy jeligét egyedül megmenteni a hont» (Ilias XII. 243.)

Minden honfi legszentebb kötelessége a törvényhozó testületnek lehető gyors összejövetelét előmozdítani. 1850-ben én voltam az első, ki az önkényes kormány ellen fordítottam tolla-

mat, 1860-ban az utolsókt egyike voltam, kik a magyarok istenében bizva, az ország süllyedő zászlóját föntartani törekedtek. S e tíz éven keresztül minden baleset daczára, híven megtartott elveim alapján kérem a hazát, hogy használja fel a jelen alkalmat, a jelen pillanatot, a jelen körülményeket, hogy utódaink hűlő porunkat áldják és ne átkozzák!
